NEEGRI-KÜSIMUSEST

LINNAR PRIIMÄGI

Keelepoliitika vaatenurgast on eesti abolitsionisti Urmas Sutropi mõtte-avaldusi kommenteeritud küllalt, seda minagi.¹ Sõnast *neeger* kerkinud nägelus² äratav ent ka kultuuripsühholoogilist huvi.

Uudissõim & -eufemismid

Eesti inimesed protestivad võõra kombestiku vastu: „poliitilise korrektsuse” sildi all sunnitakse meid muutma oma emakeele uusust. „Poliitiline korrektsus”, ütleb „Propaganda sõnastik”, on „USAst imporditud eufemismide komplekt... mis moonutab mitteameerika **avalikkuse** mõtlemist ning on sel eesmärgil kasutatav **propagandavahendina**”.³ Meid, sõbrad, töödeldakse.

Musta muret sünnitab sõna *neeger*. See, ütleb Eesti Keele Instituudi direktor Urmas Sutrop, „on eesti keeles kindlasti halvustav”.⁴ Uus sõimu-sõna.

Sama sõnasolvang on närvi mustaks ajanud rajatagustel „poliitkorrektoreitel” (kellega Urmas Sutrop ühte heidab). Selle tulemusel on nad angloameerika keelde vingerdanud värvikaid metafoore ja metonüümiaid (vt Holder 2003):

African-descended ('Aafrika päritolu ameeriklane') – ei käi egiptlaste, marokolaste, buuride ja teiste aafriklaste kohta
person of the coloured persuasion, person of colour ('[veendunud] värviline ameeriklane')
person having a colour/pigmentation problem ('värvilisus-/ pigmendiprobleemiga isik')
melanin-enriched ('pigmendiküllane')
non-white ('mitte[päris]valge') – võib tähendada niihästi musta nahavärviga inimest kui ka isikut, kes pärineb mustanahalistest
[salt and] pepper ('[sool ja] pipar') – valgenahalise ameeriklanna ja mustanahalise ameeriklase suguühe

¹ L. Priimägi, Kuni elab ema veel, alles on ka emakeel. – Postimees 29. V 2012.

² Otse-eetris inimesi neegriteks ja pilukateks nimetanud lapse ema: see pole rassism. – Postimees 14. IX 2012; Sõna „neeger” seadis ohtu tööpakkumise. – Postimees 1. XI 2012.

³ L. Priimägi, Propaganda sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, lk 189.

⁴ Vt Postimees 11. V 2012.

[*Uncle*] *Tom* ('[onu] Tom' – Harriet Beecher Stowe'i romaani pealkirjast „Onu Tomi onnike”, 1851) – valgenahalistele ülemäära allaheitlik mustanahaline
visible [*minority*] ('nähtav [vähemus']) – silmatorkava nahavärviga [inim-rühm]

Nüüd meilgi „poliitiliselt korrektseks” kipuvad *African American* (aafrika ameeriklane?, Aafrika ameeriklane?, afroameeriklane?) külvab küll rohkem küsimusi kui koristab. Kes on siis Aafrika mitteneeger? Kes neeger Aasias? Kas Gandhi töötas Lõuna-Aafrika Vabariigis asiaafriklasena? Kas leidub afro-eurooplasi? – Seda interkontinentaalset segadikku kraamida pole jõukohane isegi Urmas Sutropile.

Neeger on Wiedemannil (1869: 733) veel neologism märksa vanema ning auväärsema *murjani* kõrval (< sks *Mohr* < ld *maurus* 'maur, loode-aafriklane'). *Neegri* algkuju, nüüdseks mahakantud *negro* 'orja' tähenduses, tuli kunagi samuti käibebe uudik-eufemismina *nigger* asemel (Holder 2003: 266), kui tollest sai tabusõna.

Eufemism & tabu

Eufemism sünnib tabust, käitumispiirangust *amore, more, ore, re* – mõtte, sõna ja teo normeeringu, märgilise inimkäitumise sotsiaalse regulatsiooni viljana. Sõna mängib rolli nii mõttes, kõnes kui ka teos. Sõnamõtte märgivaldkond on paradigmaatika (kontsept), sõnakõne märgivaldkond süntagmaatika (nt reksioon) ja sõnateol pragmaatika (signaal).

Kultuuris ei või tõesti kõike mõelda, ütelda ega teha.

Mõttetabu kehtestada on kõige raskem (*Die Gedanken sind frei...*), seda vabadust valvavad süüme ja Jumal. Teotabu keelab seadus. Nende kahe vahele jääv sõnatabu on moraali pärusmaa.

Seadus peab olema fikseeritud, süümet ette kirjutada ei saa üldse, moraal aga üksnes osaliselt (viisakusjuhistena käitumisõpikus). Üleskirjutamatut moraali osa (mis ütleb, mida mitte teha) nimetatakse taktitundeks.

Sõnatabu on niisiis moraali küsimus.

Seadus-kurivaim aga kipub alailma moraali alale. Nüüdsama saime teada, et küüditamise või holokausti „õigustamine, eitamine või mitteoluliseks tunnistamine” võib menetletava seaduseelnõu kohaselt tuua kolmeaastase vangistuse (Delfi 17. XI 2012).

Kerkinud on moraalikohtud, mis kehtestavad seaduspiiranguid sõnažestidelegi: Tallinna Flora ründaja näitas vastasfännidele keskmist sõrme ning Eesti Jalgpalli Liidu distsiplinaarkomisjon jättis ta kahest mängust välja (ERR 1. X 2012). Mis on jalgpallil üldse pistmist taktitundega?

Ning nüüd tahab Urmas Sutrop, Eesti Keele Instituudi direktor, samamoodi tabustada sõna *neeger* avaliku kasutuse. Mis seadusandja tema olgu?

Tabu & takt

Sõnažeste reguleerigu teadmised ja taktitunne. Pöidla ja nimetissõrme abil moodustatud *o*-täht, mis angloameerika pantomiimikas tähendab 'OK', on Lõuna-Prantsusmaal 'null' ja solvav valesignaal, kui tahetaks midagi või kedagi kiita. Sardiinias ütleb seesama žest: '*anus*' – säärast märki ei maksa kohalikele näidata. Kuid üks pisitasa omanda kogu maailm ameerika keha-keele esperantot.

Siin varitsebki oht, mida üldsus adub. Urmas Sutropi epistleid lugedes tuleb tuju tsiteerida Kreutzwaldi „Lembitust” (1885: 67):

Ei tahaks wõerast rahvast silm mul näha,
Ei kuskil tüli teha nendega!
Kui wõiksin hurtsiku ma endal teha
Ja metsa warjul rahul elada...

Ihkaks mingit keeleteget, kus meid rahule jäetakse ega tulda ütlema, kuidas omal maal istuda või astuda, omas keeles rääkida, nõökida või röökida. Tahaks, et Eesti Vabariik säilib eesti keele kaitsealana ega muutu meie ident-suse odava väljamüügi letiks. Emakeel on meie suurim rahvuslik vara ning eestlase süda ei luba seda niisama lihtsalt vahetada dollari- või eurosentideks, nagu soovitab Eesti Keele Instituudi direktor Urmas Sutrop, usurpeerides *ex cathedra* õiguse nudida eesti keelt. *Neegri* muut tabusõnaks tuleb USA valgete kollektiivsest (mine tea kui siirast) süümepiinast oma orjapidajamineviku ja rassivaenu pärast. Mis on eestlastel sellega pistmist? Miks meie peaksime nende häbi jagama?

Kwagu'li hõimu pealik ütles ameerika antropoloogile Franz Boasele: „Me tantsime, kui meie seadused käsivad meil tantsida, ja pidutseme, kui meil süda pidutseda ihkab. Kas meie tahame valgelt mehelt: „Tee nagu indiaanlased!”... Las valge mees järgib oma seadusi, meie järgime omi. Ja kui te nüüd tulete keelama meil tantsimast, siis kaduge! Kui ei, siis olete meile teretunud.”

Niipalju keelepoliitikast.

Tabu kultuuripsühholoogia

Kõige selgemalt paistab sõnatabu null-märgi situatsioonist, kus eufemismi asendab vaikus: „Sa ei tohi Issanda, oma Jumala nime asjata suhu võtta, sest Issand ei jäta seda nuhtlemata, kes tema nime asjata suhu võtab!” (2Ms 20: 7.) Või kui rõhutatakse, et miski jäetakse nimetamata, nagu vene õigeusu kuninglikul jumalateenistusel (*Царский чин*), kus „keiser Nikolai Aleksandrovitši” asendasid sõnad: *Егоже имя, Господи, Ты веси* – „Issand, Sa Ise tead tema nime”.

Ent iga keeld kujutab endast kultuuripsühholoogilist anamneesi. Jupiteri ülempreester ei tohtinud suhu võtta „kitse”, „koera”, „toorest liha”, „ube” ega „luuderohu”. Miks? Primitiivrahvaste näitel tuleb tõdeda, et nimetus ongi puudutus – nad tabustatakse ühtmoodi, nuhtlus on sama.

Enesekaitseks, surmanakkusest hoidumaks antakse koolnulegi uus nimi.

See ürgne kihistis liigatab ehk mõnegi hinges sõna *neeger* kohates: ta samastab neegri surnuga, keda eneserüvetuse hirmus ei tohi nimetsi puudutada. Sel juhul võib alateadvuses kaasa mängida keskaegne kujutlus, et surnud lähevad demoonilist musta värvi, saatana värvi nagu Stephan Lochneri või Hans Memlingi „Viimsepäevakohtu“-maalil. Nagu neegrid.

„Völkerpsychologie“ autor Wilhelm Wundt võtab aluseks tabustatud asjasse istutatud hirmu mingi demoonilise vae ees, eristades selle väljunditena pühadus-aukartust ning jälestust rüveduse vastu. Esimene elab edasi mütooloogias, teine saab valdavaks religioonis.

Sõnatabugi põhjast vaatab vastu animaalne hirm. Varaseim sõnakeeld käis kardetud looma kohta. *Lupus in fabula*. – „Ära kutsu hunt!“ Nüüdsed verbaal-abolitsionistid ei anna endale aru, millise mütolooilise tähenduse nad omistavad keelatavale sõnale: „Ära hüüa neegrit – ta on ohtlik loom!“

Taani kirjanik, Nobeli laureaat (1944) Johannes V. Jensen protokollib seda hirmutunnet: „Neeger, kellest siin jutt, oli end äkki ühes *saloon*’is tugevana tundnud, välja tänavale läinud ja mööduval valgel habemenoga kõri läbi lõiganud... Ärimees sõidab liftiga üles ja viibib ruumis üksinda liftipoisi, neegriga, kui too tõmbab välja habemenoa – ja ta ei esita mingeid ähvardusi raha või elu kohta, ta lihtsalt võtab ja lõikab ilma hoiatamata” (Jensen 1908: 86–87).

Sigmund Freud, erinevalt Wundtist, seab oma psühhoanalüütilise kontseptsiooni keskmesse vihkamise-armastuse ürgse ambivalentsuse, seostab deemonihirmu ainult vihkamispoolusega ning ütleb, et too ambivalentsus kultuuri edenedes nõrgeneb, säilides markantselt üksnes neurootikuil.

Järgneb diagnoos: „Tabul on ilminguna ülisuur sarnasus neurootiku puudutushirmuga *délire de toucher*. Ent selle neuroosi puhul on reeglina tegu seksuaalse puudutusega” (Freud 1920: 97).

Neegri-neuroos võib Freudi järgi niisiis lõpuks põhineda ka seksuaalsel hirmul neegri ees.

Kirjandus

- Freud, Sigmund 1920. Totem und Tabu. Einige Übereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und der Neurotiker. Leipzig–Wien–Zürich: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- Holder, R. W. 2003. How Not To Say What You Mean. A Dictionary of Euphemisms. Oxford: University Press.
- Jensen, Johannes V. 1908. Die neue Welt. Essays. Berlin: S. Fischer Verlag.
- Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1885. Lembitu. Eesti muistepõlwe mälestustest kasvanud luuletus. Tartu: G. Blumberg.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1869. Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. St. Peterburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

On the Problem of *neeger* in Estonian

Keywords: Sutrop, Freud, *neeger*, euphemism, taboo

The so-called political correctness is nothing but Anglo-American linguistic colonialism, which is unpalatable to Estonians who, as members of a small nation, usually value their mother tongue. Yet in May 2012 Urmas Sutrop, director the Institute of the Estonian Language declared, 'In Estonian the word *neeger* is certainly derogatory. The fact that the current orthological dictionary argues the opposite is a curiosity. The next edition, which is due in a couple of years, will have this note deleted for sure.' This has caused protest among Estonian intellectuals. Euphemisms, including those used as substitutes for *neeger*, are known to arise from linguistic taboo. In the cultural-psychological view, taboo is caused either by the fear of the dead or the fear of animals (James George Frazer). According to Wilhelm Wundt a tabooed object embodies the previously suggested fear of this or that demonic power. Sigmund Freud, however, spells out the following diagnosis: 'The phenomenon of taboo bears a huge similarity to the fear of touch, *délire de toucher*. True, as a rule the neurosis has to do with sexual touching.'

Linnar Priimägi (b. 1954), PhD, Tallinn University, Department of Advertising and Imagology, docent, tristan@tlu.ee